

Aan de Minister voor Natuur en Stikstof
Mevr. C. van der Wal

9 november 2022

cc Dhr. P. Adema, minister van LNV

betreft; Stikstof-Plan B; grondgebonden landbouw

Geachte mevrouw Van der Wal,

Vanuit een grote betrokkenheid bij het eerdere stikstofbeleid en het onderbouwende onderzoek in de afgelopen decennia volgen ondergetekenden uw beleid op dit complexe dossier zowel met grote waardering als met zorg. Bij deze willen we U enkele suggesties meegeven, die als 'Plan-B' mogelijk van betekenis kunnen zijn nu het ingezette beleid door de politieke ontwikkelingen van de afgelopen maanden in een impasse dreigt te geraken. De overschakeling naar dit Plan-B in een laat stadium zou ons inziens grote politieke (onderhandelings-technische), sociale, beleidsmatige en wetenschappelijke voordelen hebben die we hieronder kort opsommen.

Het voorstel betreft de overgang naar een grondgebonden landbouw door begrenzing van de vee-dichtheid op 2.3 GrootVeeEenheden per hectare. Het plan wordt toegelicht in een artikel dat vorige maand is verschenen in het Milieu-vaktijdschrift (ondergetekende Johan Sliggers) en is bijgevoegd als bijlage. De uniforme, landsbrede 2.3 GVE-begrenzing zou dan voor heel Nederland gelden en de gewenste halvering van de ammoniakuitstoot realiseren. Het plan zou de volgende voordelen hebben:

- Het agrarisch bedrijf wordt op de meest natuurlijke en geloofwaardige manier gekoppeld aan de draagkracht van het omringende ecosysteem, te weten water, bodem, lucht en natuur.
- De GVE-begrenzing is vele malen eenvoudiger en daardoor veel beter uitvoerbaar en handhaafbaar dan de alternatieven. De huidige, en ook de vroegere beleidsplannen, zijn door politieke compromissen zeer complex geworden. Toenemende complexiteit is maatschappelijk een groot probleem, zoals onder meer is gebleken uit de toeslagen affaire.
- Het plan komt tegemoet aan de sociale en psychologische problemen van (grondgebonden) veehouders die met hun grond en met hun vee een sterke binding voelen. Hoewel de vee-dichtheid ook bij een deel van die bedrijven zal afnemen, worden de ammoniakreducties grotendeels gerealiseerd door het afschalen van de niet-grondgebonden, extreem intensieve landbouw (veeteelt).
- Afschaling van de niet-grondgebonden intensieve veehouderij heeft grote bijkomende voordelen op het gebied van volksgezondheid (geitenproblematiek, fijn stof, vogelgriep, SARS-risico's, etc), dierenwelzijn en ook op het gebied van huisvesting via de inzet van grote aantallen gastarbeiders (slachtsector) en bijbehorende sociale problematiek.
- Afschaling van de intensieve veehouderij betekent niet alleen minder export naar het buitenland maar ook minder import van grondstoffen voor veevoer, met name soja uit het Brazilië-Amazone gebied en dus minder ecologische schade elders in de wereld. Daarnaast is het saldo van export vanuit Nederland en de huidige ecologische schade in Nederland (grondwater, natuur, gezondheid) waarschijnlijk negatief, doordat de werkelijke (externe) kosten van die schade niet worden meegerekend.
- De overgang naar een lagere grondgebonden vee-dichtheid zal gepaard (moeten) gaan met een ander verdienmodel. Het huidige verdienmodel van de vrije wereldwijde markt voor agrarische producten is in alle gevallen onhoudbaar. Bij minder aanbod door een kleinere veestapel zal de prijs van agrarische producten stijgen en naar verwachting het inkomensverlies van boeren

compenseren. Mocht dat niet het geval zijn, dan kan veel worden bereikt door aanpassing van het fiscale stelsel (BTW-tarieven, winstbelasting etc) en zo nodig door een gedeeltelijke invoering van prijsgaranties. De overgang naar het GVE-plan kan financieel door de overheid worden gefaciliteerd; andere verantwoordelijke actoren (banken) kunnen hierbij worden betrokken. Het tempo van de overgang kan politiek worden gefaseerd. De eerste reducties kunnen op de kortere termijn worden gerealiseerd, gezien de hoge doorstroom van slachtvee in de intensieve sector.

- Aanvullend zou, zo dat nodig mocht blijken, nog verdere bijsturing mogelijk zijn door middel van generieke heffingen op stikstof-aanwending (veevoer, kunstmest), zoals een deel van de ondergetekenden al afgelopen zomer onder uw aandacht hebben gebracht (mail 2 augustus).
- De overgang naar grondgebonden landbouw en veehouderij biedt de beste perspectieven voor de verdere verduurzaming, onder meer door de overgang naar een meer biologische landbouw (vermindering gebruik bestrijdingsmiddelen etc)
- Wetenschappelijk is de landsbrede, uniforme GVE-begrenzing zeer goed te onderbouwen, gezien de neerslag van ammoniak op de regionale omgeving. De koppeling van emissies, dus GVE aan het bodemareaal is daardoor een goede en verdedigbare benadering. De wetenschappelijke onderbouwing van de huidige beleidslijn blijft kwetsbaar omdat de onnauwkeurigheid van berekeningen bij sterkere ruimtelijke differentiatie toeneemt. De ammoniakproblematiek wordt lokaal ontkoppeld van de NOx-problematiek. De koppeling vindt vooraf en achteraf plaats via door optelling van de respectievelijke nettobijdragen van NH3 en NOx. Ook deze ontkoppeling vergroot de eenvoud en de transparantie.
- Bij uitvoering van het GVE-plan zal de landelijke ammoniakemissie en daarmee de depositie halveren. Op een, naar verwachting beperkt aantal natuurgebieden zal de depositie nog te hoog zijn. Daarmee zal genoeg moeten worden genomen; 'de vijand van het goede is het betere'. Het alternatief van gedetailleerd maatwerk per bedrijf is in theorie optimaler (meer ruimte voor veeveelt binnen de natuur-grenswaarden), maar in de praktijk minder effectief vanwege slechte uitvoerbaarheid en handhaving. Op termijn zou nog aanvullend (en vrijwillig) beleid mogelijk zijn voor de directe omgeving van nog overbelaste natuurgebieden.
- Politiek kan dit plan-B worden gezien als een tegemoetkoming aan de kritiek op het huidige beleid met opkoopregeling etc. Door de discussie op een ander (en beter) been te zetten kan de huidige impasse worden doorbroken.

We kunnen ons wederom voorstellen dat een dergelijk plan op Uw departement al in bespreking is. In dat geval kan het bovenstaande worden opgevat als een ondersteuning van zo'n plan. En mocht u een toelichtend gesprek op deze brief op prijs stellen, dan zijn we daar uiteraard graag toe bereid (contactpersonen: johan.sliggers@hetnet.nl en n.d.vanegmond@uu.nl). We gaan er vanuit dat we met deze brief in de openbaarheid kunnen treden.

Hoogachtend,

Jacqueline Cramer   Voormalig Minister van VROM

Wouter van Dieren   Club van Rome

Klaas van Egmond   Hoogleraar Milieukunde en Duurzaamheid, UU.
voormalig directeur Milieu RIVM en Milieu- en NatuurPlanbureau (thans PBL)

Marius Enthoven   Voormalig Directeur-Generaal Milieu VROM en Europese Commissie

Maurits Groen	Uitgever en mede-oprichter van diverse duurzame bedrijven waaronder WakaWaka, Kipster, WholyGreens, IgniteNow.
Arie Kraaijeveld	Voormalig voorzitter FME en voormalig voorzitter Milieucommissie VNO/NCW
Marcel Schuttelaar	Schuttelaar & Partners; The Agency for a Healthy World (op persoonlijke titel)
Johan Sliggers	Voormalig Thema-coördinator Verzuring van het Ministerie Milieu (VROM)
Pier Vellinga	Hoogleraar Klimaatverandering Vrije Universiteit Amsterdam.
Hans van der Vlist	Voormalig Secretaris-Generaal van het Ministerie VROM